

G. Fyliuk, Doctor of Economics, Professor,
D. Sytenko, economist
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CAUSES OF CRISIS SITUATION IN UKRAINE SUGAR INDUSTRY ENTERPRISES AND THEIR SOLUTIONS

Current state and major trends of functioning of the sugar industry enterprises in Ukraine are characterized. The industry's place in the structure of social production in Ukraine is highlighted. The dynamics of the number of operating sugar factories and dynamics of production and consumption of sugar in Ukraine during recent years are displayed. The performance of the sugar factories is analyzed. Forecasted assessment of the of PEST- factors on the development of the sugar industry is shown. The basic entry barriers to the industry for new players are indicated. The description of major players in the sugar market is made. Level of concentration of sugar market in Ukraine is calculated and conclusions about its dynamics are made. Factors of crisis state of sugar industry enterprises in Ukraine are determined. Suggestions on implementation of priority measures aimed at improving the efficiency of industry's management in order to drive the enterprises out of the crisis are formulated.

Keywords: sugar industry, market concentration, agricultural holdings, entry barriers, factors of crisis.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 158: 11-18

УДК 331.101.26

JEL M 14

О. Грішнова, д-р екон. наук, проф.,
С. Бех, економіст
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Обґрунтовано сутність соціальної відповідальності університету. Досліджено основні напрями соціальної відповідальності діяльності університетів в Україні та в західних країнах. Здійснено порівняльну оцінку поширення соціальної відповідальності в діяльності вітчизняних університетів. Визначено пріоритетні напрями розвитку соціальної відповідальності навчальних закладів.

Ключові слова: соціальна відповідальність університету, якість освіти, оцінка рівня впровадження КСВ, карта інтересів стейкхолдерів.

Постановка проблеми. Поширення ідей сталого розвитку призводить до зміни розуміння ролі суспільних інститутів і формування нового підходу до оцінки ефективності їх діяльності в контексті корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Освіта та професійна підготовка є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства. Це стратегічне значення освіти багаторазово посилюється в сучасну епоху інформаційного суспільства і економіки знань. Дуже важливо, що через освіту можна робити бажані зміни в поведінці громадян на благо суспільства. За рахунок підвищення освітнього рівня розвиваються нові та удосконалюються старі цінності для задоволення життєвих потреб нації, таких як здоров'я, безпека, багатограний людський розвиток та ін. Тобто розуміння і сприйняття соціальної відповідальності усіх видів людської діяльності має закладатись ще з часів учнівства і студентства кожної людини, яка в майбутньому стане відповідальним працівником, керівником, підприємцем, громадянином. Саме тому дуже важлива імплементація та розвиток корпоративної соціальної відповідальності у вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Останнім часом у світі, а згодом і в Україні активізувалися наукові розробки питань соціальної відповідальності, однак абсолютна більшість розробок цього напрямку стосується лише соціальної відповідальності бізнесу. Але, на наше глибоке переконання, немає сенсу говорити про соціальну відповідальність *лише бізнесу*. Соціальну відповідальність несе передусім держава в особі її законодавчих і виконавчих органів. Соціальну відповідальність мають також усі інститути суспільства і всі люди – члени суспільства. І особлива роль у її формуванні та поширенні належить університетам. Однак цим питанням приділено дуже мало уваги в Україні, є лише кілька теоретичних досліджень [27; 28], зовсім немає аналітичних оцінок розвитку соціальної відповідальності у вищих навчальних закладах України.

Постановка завдання. Метою цієї статті є обґрунтування теоретичних основ розуміння сутності соціальної відповідальності вищих навчальних закладів, дослідження стану та проблем її поширення, і на цій основі – розробка пріоритетних напрямів її розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У найширшому, філософському розумінні ми трактуємо соціальну відповідальність як таку діяльність держави, підприємства, організації, людини, яка, досягаючи своїх цілей (в тім числі й економічних), не завдає шкоди людям, природі, суспільству. З багатьох функціональних визначень поняття корпоративна соціальна відповідальність, на наш погляд, найповнішим є наведене у міжнародному стандарті ISO 26000: відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та на довкілля через призму прозорості та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я та благополуччя суспільства; враховує очікування заінтересованих сторін; відповідає чинному законодавству та узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрується у діяльність усієї організації та застосовується в її взаємовідносинах [3].

Сучасна постановка проблеми соціальної відповідальності університету є глобальним викликом. Відповіддю на нього в розвинутих країнах Заходу є перехід вищої освіти на мову ринку, зміни функцій та ролі держави, її освітньої політики, відповідне переосмислення суті врядування університету, його взаємовідносин із "заінтересованим суспільством". Вища освіта стає особливим товаром на ринку послуг, таким чином суб'єкти, які зацікавлені у розвитку їх економічної, суспільної та виробничої діяльності, зможуть отримувати достойну винагороду за їхній внесок у вищу освіту.

На наше глибоке переконання, першоосновою і базисом соціальної відповідальності будь-якого суб'єкта є високоефективне, професійне й якісне виконання тих суспільних функцій, заради яких він функціонує. З такої позиції основою соціальної відповідальності вищих навчальних закладів є надання високоякісних і затребуваних суспільством навчальних послуг, а також проведення актуальних наукових досліджень. Водночас відповідальність університету виявляється і у виконанні ним функцій роботодавця для співробітників, учасника соціальних відносин в суспільстві і місцевій громаді, учасника економічних і політичних відносин з державою, ділового партнера (рис.1).

Відповідальний виробник освітніх послуг	Соціально відповідальний університет – навчальний заклад, який поширює соціальну відповідальність у суспільстві як через свою прозору та етичну діяльність, високу якість навчання, так і через виховання відповідальності студентів та випускників.
Надає якісні високопрофесійні освітні послуги, що ґрунтуються на сучасних наукових дослідженнях, не завищує ціну на них, надає про них правдиву інформацію споживачам, діє згідно з нормами права, турбується про збереження здоров'я студентів і навколишнього середовища, запроваджує інновації для підвищення ефективності навчання.	
Відповідальний роботодавець	
Сприяє постійному підвищенню кваліфікації викладачів, діє згідно з нормами трудового права (найчастіше перевищує їх, надаючи працівникам додаткові соціальні блага), дбає про умови праці та соціальний добробут своїх працівників.	
Відповідальний учасник соціальних відносин	
Бере участь у підтриманні благополуччя суспільства, що найчастіше проявляється у просвітницькій діяльності, поширенні ідей і знань з соціальної відповідальності, підтримці духовності, науки, культури, сприянні розвитку свого регіону, волонтерських програмах.	
Відповідальний учасник економічних і політичних відносин з державою	
Веде прозору діяльність згідно з нормами чинного законодавства, уникає корупції, забезпечує прозорість конкурсів, закупівель, фінансів, благодійних надходжень, вимагає прозорості щодо державних фінансів, підтримує законність, незалежне правосуддя й політичну конкуренцію.	
Відповідальний діловий партнер	
Формує свої відносини з партнерами на принципах дотримання договорів, угод і професійних стандартів діяльності, фінансової відповідальності. Фінансова звітність прозора, репутація стабільна.	

Рис. 1. Сутність і складові соціальної відповідальності університету

Джерело: складено авторами.

Корпоративна соціальна відповідальність освітніх закладів має бути ініціативою для загальної перебудови суспільства за рахунок участі студентства як особливо активного прошарку населення. Результатами впровадження такої ініціативи можуть бути такі покращення, як підвищення кваліфікації випускників університету до рівня вимог сучасного ринку праці, збільшення рівня зайнятості молоді, поліпшення стану здоров'я та благополуччя суспільства в цілому. Серед переваг впровадження КСВ в університетах також можна розглядати і вплив КСВ на освітню систему за рахунок зменшення таких факторів ризику: незаконні домовленості, невідповідні партнери, недостатній рівень підготовки викладацького складу, недостатня турбота студентів про навчання, здоровий спосіб життя та активну громадську позицію.

Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність університету будується на розумінні потреб суспільства, зменшуючи бар'єри для розвитку та поширення професійних знань, рівня культури, здоров'я та благополуччя через своїх студентів і випускників. Якщо розглядати вищу освіту як ринковий товар, то на шляху глобалізації університетам слід забезпечити гідну конкурентоспроможність, нарощення соціального і репутаційного капіталу. І в цьому аспекті імплементація практики соціально-відповідальної діяльності має вирішальне значення.

Таким чином, поширення ідей сталого розвитку є поштовхом впроваджувати соціально-відповідальну діяльність і у освітніх закладах. Порівняно з вітчизня-

ними ВНЗ, для яких питання корпоративної соціальної відповідальності є достатньо новими, закордонні університети вже розвинули цю сферу до високого рівня. Отже, для ефективного впровадження корпоративної соціальної відповідальності у вітчизняних освітніх закладах доцільно вивчити зарубіжний досвід та можливості його імплементації в Україні.

Вчені провели дослідження корпоративної відповідальності 10 провідних освітніх закладів світу, серед яких Гарвардський, Кембриджський, Ельський, Оксфордський, Чиказький, Принстонський університети та Університетський коледж, Імперський коледж Лондона, Массачусетський технологічний інститут і Каліфорнійський технологічний інститут. Висновки з дослідження показують, що провідні університети світу впровадили корпоративну соціальну відповідальність та серйозно займаються її розвитком [4]. Сьогодні роль університетів полягає не просто в наданні освітніх послуг та розвитку наукових досліджень, а й у тому, щоб всебічно розвивати особистість та сприяти сталому розвитку суспільства загалом.

Нижче ми пропонуємо розглянути досвід впровадження КСВ серед закордонних університетів для більш глибокого розуміння розвитку даного виду діяльності за кордоном. У таблиці 1 представлено 3 британських (університет Вестмінстера, університет Шеффілда, Честерський університет) та 1 американський – університет Фенікса.

Таблиця 1. Огляд світової практики КСВ в університетах

ВНЗ	Головна ціль	Заходи з КСВ в університеті
1	2	3
Університет Вестмінстера	Ми формуємо майбутнє професійне життя за допомогою: різноманіття, яскравості, натхнення у навчальному середовищі; досягнення лідируючої позиції серед науково-дослідних університетів; відповідальності перед різними прошарками суспільства; встановлення інтернаціоналізації, зайнятості та еко-дружності до всього, чим ми займаємось.	В основі всіх заходів з КСВ лежить сталий розвиток, поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів. Університет пропонує наступні напрями діяльності КСВ: довілля, освіта, суспільство та бізнес, держава. На офіційному сайті ВНЗ представлена вся інформація про діяльність КСВ у вільному доступі.
Університет Шеффілда	Університет під КСВ розуміє комплекс добровільних дій, які направлені на підвищення власних конкурентних переваг та задоволення інтересів суспільства в цілому.	Основні зусилля з розвитку КСВ університету направлені на співпрацю з місцевими громадами (співпраця з школами, благодійними організаціями та іншими установами по всьому місту). Розвиток соціально відповідальної свідомості серед студентів. Контроль за рівнем викидів (університет прийняв енергетичну стратегію університету до 2020 року).
Честерський університет	Відповідно до своєї місії університет піклується про вплив його діяльності на студентів, співробітників партнерів та інших стейкхолдерів на місцевому та регіональному рівнях. Особлива увага приділяється збереженню навколишнього середовища та розвитку громад.	Університет наголошує на принципах рівності та поваги між студентами, розвитку персоналу університету та постійне підвищення його кваліфікації. Університет проводить відкриту політику закупівель. Не залишилися поза увагою доброчинність та розвиток місцевих громад.
Університет Фенікса	Університет розглядає КСВ як частину своєї культури. КСВ університету розвивається в трьох основних напрямках: сталий розвиток, навчально-освітня філантропія та благодійність.	Університет є одним із засновників Apollo Education Group. Напрямок сталого розвитку розвивається через розвиток зеленої бізнес-академії. Екологічна складова розвивається шляхом розвитку локальних екологічних програм, таких як озеленення парків. Благодійна діяльність спрямована на фінансову підтримку студентів та аспірантів, проведення навчальних заходів в школах, мета яких полягає в підготовці учнів до отримання вищої освіти.

Джерело: сформовано авторами на основі [5], [6], [7], [8].

Аналіз показав, що основна КСВ діяльність університетів спрямована на популяризацію серед студентів та місцевих громад принципів сталого розвитку та формування екологічної свідомості. Також значна увага освітніх закладів приділена стану навколишнього середовища та сприянню його покращенню. Серед навчальних закладів поширена практика публікації звітів з КСВ та окремо екологічних звітів.

Більш детально розглянемо напрями діяльності університетів у сфері КСВ на прикладі університету Шеффілда [8]. Заснований в 1905 році, університет входить до 1% найкращих університетів світу (№72) та посідає 13 місце серед вищих навчальних закладів Великої Британії. У 2009 році університет створив комітет КСВ для впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності в стратегію університету. На комітет були покладені такі основні функції:

- впровадження КСВ у сфери енергетики, екології, відносин між студентами та життя міста в цілому;
- проведення конкурсів з ініціатив КСВ для університету та міста;
- управління економічними, соціальними та екологічними наслідками діяльності університету;
- публікування КСВ звітів;
- моніторинг законодавчої бази щодо питання корпоративної соціальної відповідальності;
- зв'язок та співпраця з некомерційними організаціями.

За час діяльності комітету вищий навчальний заклад став не тільки освітнім центром міста, а й перетворився осередок культурного життя міста.

Розглянувши приклади закордонних університетів, які використовують принципи сталого розвитку та корпоративної соціальної діяльності, можна сміливо говорити про те, що в цих університетах студенти та викладачі соціально захищені, а рейтинги університетів високі і зростають. Це формує привабливість ВНЗ для

абітурієнтів, для інвесторів і меценатів, що дозволяє збільшувати кількість стипендій-грантів для студентів та забезпечити позитивний ефект для всіх заінтересованих сторін та населення в цілому.

Для оцінки рівня впровадження соціальної відповідальності серед вітчизняних освітніх закладів ми розробили інтегральний показник, який дозволить нам порівняти та співставити рівень розвитку корпоративної соціальної діяльності вишів України. Для розрахунків ми зробили вибірку з 14 вищих навчальних закладів, у яку увійшли 13 вітчизняних вишів [9-21] та 1 закордонний – університет Шеффілда [8] (Великобританія), який ми обрали для порівняння. Вітчизняні університети представляють:

1. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ);
2. Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" (КПІ);
3. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (ХНУ);
4. Національний університет "Києво-могилянська академія" (НУКМА);
5. Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (НМУ);
6. Національний університет "Львівська політехніка" (НУЛП);
7. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (КНЕУ);
8. Київський національний торговельно-економічний університет (КНТЕУ);
9. Київський національний університет технологій та дизайну (КНУТД);
10. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (СНУ);
11. Київський національний університет будівництва і архітектури (КНУБА);
12. Національна академія управління (НАУ);
13. Університет КРОК (КРОК).

Вибірка формувалась на основі рейтингу університетів України в 2013 році, який публікує центр міжнародних проектів НДІ прикладних інформаційних технологій "Євроосвіта" [22]. Ми включили до вибірки п'ять лідерів рейтингу та по одному представнику з кожної наступної десятки, обираючи їх за ознаками більш високої соціальної відповідальності.

Для оцінки рівня впровадження КСВ в цих університетах ми використовуємо наступну систему критеріїв, для кожного з яких експертним шляхом було визначено рівень вагомості та переведено його у значення коефіцієнта важливості:

- якість освіти (*коефіцієнт важливості 0,5*);
- наявність програм підтримки успішних студентів (*0,04*);
- сприяння працевлаштуванню випускників (*0,06*);
- турбота про здоров'я, дозвілля студентів (*0,06*);
- прозорість процедур і конкурсів (*0,04*);
- наявність в університеті навчального курсу з КСВ (*0,06*);
- наявність сформульованих місії й цінностей (*0,03*);
- наявність розділу КСВ на сайті (*0,025*);
- наявність звіту про КСВ (*0,025*);
- участь у розвитку громад (*0,06*);
- волонтерська і благодійна діяльність (*0,05*);
- турбота про навколишнє середовище (*0,05*).

Як бачимо, найважливішим критерієм виявилася якість освіти, як основний чинник, що відображає відповідальність освітнього закладу перед споживачами і суспільством загалом. Порівняно високу важливість мають такі чинники як сприяння працевлаштуванню випускників, турбота про здоров'я, дозвілля студентів, наявність в університеті навчального курсу з КСВ, участь у розвитку громад. Найменший вплив на інтегрований показник мають наявність розділу КСВ на сайті

та наявність звіту про КСВ. Адже оприлюднення інформації про КСВ є швидше заходами PR, ніж реальною відповідальною поведінкою. Кожен університет може по-різному демонструвати результати своєї корпоративної соціальної діяльності, наприклад університети України поки що не публікують нефінансову звітність, навіть якщо проводять активну соціально відповідальну діяльність. Разом з тим наявність розділу КСВ на сайті залишається найзручнішим способом проінформувати усіх заінтересованих осіб стосовно напрямів діяльності, проектів та отриманих результатів.

Всі показники, окрім якості освіти, демонструють наявність чи відсутність в університеті того чи іншого явища як вияву соціальної відповідальності. Тому ми оцінювали їх 1 (якщо явище є) і 0 (якщо такого в університеті немає). Якість освіти як найважливіший і найвагоміший показник ми розраховували відповідно до даних центру "Євроосвіта", який складає рейтинги українських ВНЗ. Методика центру створена відповідно до Берлінських принципів ранжування університетів та полягає у визначенні інтегрального показника оцінки університетів. Інтегральний показник включає 3 складові: індекс якості науково-педагогічного потенціалу, індекс якості навчання, індекс міжнародного визнання. В нашому дослідженні ми використовували перші два індекси, оскільки вони найточніше з доступних даних відображають якість освіти в університеті. Далі, враховуючи, що максимально можлива сума цих двох індексів у рейтингу 70, а у нашому інтегральному індексі – 0,5, ми перевели дані про суму індексу якості науково-педагогічного потенціалу та індексу якості навчання для кожного університету у відносний показник оцінки якості освіти для нашого інтегрального індексу соціальної відповідальності університету. Нижче представлено процедуру розрахунку якості освіти (табл. 2).

Таблиця 2. Розрахунок показника якості освіти для вітчизняних університетів

Назва університету	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу Інп	Оцінка якості навчання ІН	Сума Індексів	Показник якості освіти
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	37,53	20,14	57,67	0,41
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"	33,6	24,02	57,62	0,41
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	19,2	14,51	33,71	0,24
Національний університет "Кієво-Могилянська академія"	12,98	17,23	30,21	0,22
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця	26,93	7,86	34,79	0,25
Національний університет "Львівська політехніка"	8,65	14,01	22,66	0,16
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	8,63	16,84	25,47	0,18
Київський національний торговельно-економічний університет	5,95	15,3	21,25	0,15
Київський національний університет технологій та дизайну	9,78	6,4	16,18	0,12
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	6,76	7,7	14,46	0,1
Київський національний університет будівництва і архітектури	7,89	6,97	14,86	0,11
Національна академія управління	6,01	12,92	18,93	0,14
Університет економіки та права "КРОК"	5,77	10,32	16,09	0,11

Джерело: розраховано авторами на основі даних [22].

Оскільки університет Шефільда займає 71 позицію в світовому рейтингу університетів, ми оцінюємо якість його освіти найвищим показником – 0,5. Далі шляхом моніторингу інформації про КСВ на офіційних веб-

порталах університетів було оцінено кожний університет з вибірки за вище переліченими критеріями. Результати сформовано у табл. 3.

Таблиця 3. Матриця вихідних оціночних показників згідно з результатами моніторингу інформації про КСВ у вітчизняних освітніх закладах

	1	2	2	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Якість освіти	0,41	0,4	0,24	0,22	0,25	0,16	0,18	0,15	0,12	0,1	0,11	0,14	0,11	0,5
Фінансова підтримка успішних студентів	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1
Сприяння працевлаштуванню випускників	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Турбота про здоров'я, дозвілля студентів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Прозорість процедур і конкурсів	0	0		0		0	0	0			1		0	1
Наявність курсу КСВ	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1
Наявність сформульованих місії і цінностей	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	0	1
Наявність розділу КСВ на сайті	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Наявність звіту про КСВ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Участь у розвитку громад	1	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1
Волонтерська і благодійна діяльність	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1
Турбота про навколишнє середовище	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1

Джерело: сформовано авторами на основі даних з офіційних веб-порталів досліджуваних університетів.

Для оцінки рівня розвиненості соціальної відповідальності у вітчизняних освітніх закладах розраховуємо інтегральний показник для кожного із університетів, які включені у вибірку, за допомогою бального методу, базуючись на результатах моніторингу інформації про КСВ на офіційних веб-порталах університетів. Оберемо університет Шефільда за еталон, оскільки даний університет дійсно відповідає всім сучасним вимогам розвитку корпоративної соціальної відповідальності та може

бути взірцем для українських вишів. Наступним етапом даного аналізу стала стандартизація вихідної матриці оціночних показників шляхом ділення оцінки окремого університету на оцінку еталону за однаковим критерієм. Отримавши матрицю з нормалізованими показниками оцінки необхідно зважити їх на коефіцієнт важливості відповідного критерію. Оцінки складових та інтегрального показника рівня впровадження КСВ в університетах наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Розрахунок інтегрованого показника оцінки рівня впровадження КСВ серед освітніх закладів України

Критерії оцінки	Коефіцієнт важливості	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Якість освіти	0,5	0,41	0,41	0,24	0,22	0,25	0,16	0,18	0,15	0,12	0,1	0,11	0,14	0,11	0,5
Фінансова підтримка успішних студентів	0,04	0,04	0,04	0	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0	0	0,04	0,04
Сприяння працевлаштуванню випускників	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
Турбота про здоров'я, дозвілля студентів	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
Прозорість процедур і конкурсів	0,04	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,04	0	0	0,04
Наявність курсу КСВ	0,06	0,06	0,06	0	0	0	0,06	0,06	0,06	0,06	0	0	0	0,06	0,06
Наявність сформульованих місії/цінностей	0,03	0,03	0,03	0	0,03	0	0,03	0,03	0,03	0	0,03	0	0	0	0,03
Наявність розділу КСВ на сайті	0,025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,025
Наявність звіту про КСВ	0,025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,025
Участь у розвитку громад	0,06	0,06	0	0,06	0,06	0,06	0,06	0	0	0,06	0	0	0,06	0	0,06
Волонтерська і благодійна діяльність	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0	0,05	0,05	0,05	0,05	0	0	0,05	0,05	0,05
Турбота про навколишнє середовище	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0	0,05	0,05	0,05	0,05	0	0,05	0	0,05	0,05
Інтегрований показник	-	0,82	0,76	0,52	0,57	0,47	0,57	0,53	0,5	0,5	0,29	0,32	0,37	0,43	1
Ранг	-	2	3	5	4	8	4	5	7	7	12	11	10	9	1

Джерело: розраховано авторами на основі даних, наведених у табл. 3.

Таким чином, просумувавши зважені нормалізовані показники оцінки за кожним із критеріїв, отримуємо інтегральний показник оцінки рівня впровадження КСВ в освітніх закладах України. Значення даного інтегрального показника дає нам змогу проранжувати вибірку з

університетів, оскільки університет Шефільда був признаний за еталон, тому логічно, що він буде займати перше місце за рівнем розвиненості КСВ, разом з тим на рис. 2 наведений рейтинг українських університетів відповідно до розрахованого інтегрального показника.

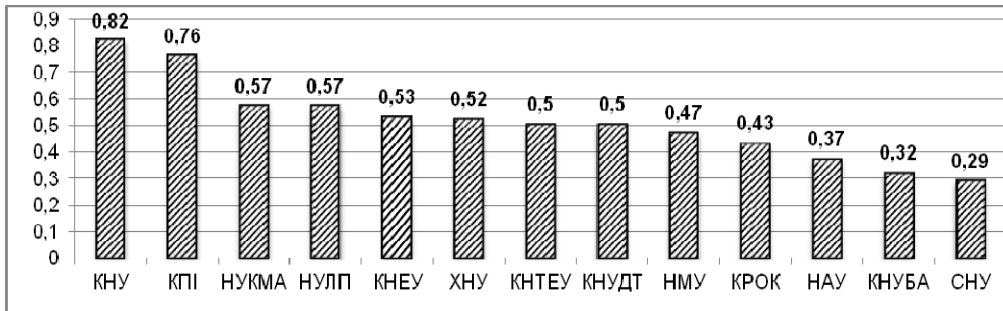

Рис. 2. Рейтинг вітчизняних університетів за рівнем впровадження та розвиненості КСВ

Джерело: розраховано автором.

Перше місце в нашому рейтингу посів КНУ імені Тараса Шевченка. Інтегральний показник якого становить 0,82. Хоча університет не афішує свою діяльність в руслі КСВ, проте практично всі її вияви більш розвинуті, ніж у інших університетах. Загалом університет підтримує всі основні напрями соціальної діяльності, але не позиціонує цю діяльність як КСВ.

Проаналізувавши розвиток КСВ серед вищих навчальних закладів України ми прийшли до висновку, що дана сфера діяльності слабо розвинена серед навчальних закладів, хоча не можна стверджувати що вона взагалі не представлена. Основні напрями соціальної діяльності, які проводять вітчизняні університети, співпадають зі світовими, це благодійність, турбота про навколишнє середовище та проведення навчально-освітніх заходів для населення. Однак, варто відмітити, що складається враження "неорганізованості", "незавершеності" дій університетів в цьому напрямку. За нашим дослідженням, наприклад, у жодному українському університеті немає спеціального підрозділу чи хоча б посади, спеціально призначеного для розвитку КСВ. Це спричинено такими чинниками:

- 1) низька поінформованість керівництва університетів та недосконале розуміння сутності КСВ;
- 2) непоінформованість навчальних закладів про переваги впровадження соціально-відповідального напрямку діяльності, як наслідок, відсутність ініціатив по впровадженню КСВ.
- 3) фрагментарний підхід до впровадження концепції КСВ;

- 4) зatoryжна економічна криза в Україні;
- 5) відсутність законодавчих норм та правил у сфері КСВ, термінологічна невизначеність;
- 6) нестабільність політичної ситуації в країні;
- 7) пострадянська система соціального захисту та ін.

Питання розвитку КСВ для університетів потребує подальшого вивчення та аналізу. Перш за все керівництво вищих навчальних закладів повинно усвідомити необхідність впровадження КСВ до своєї основної діяльності.

Важливе значення для розвитку КСВ в організації має дослідження інтересів заінтересованих осіб (стейкхолдерів). Для вирішення цього завдання організація розробляє карту стейкхолдерів. Створення карти стейкхолдерів полягає у визначенні ключових груп, організацій, людей, що можуть впливати на успішну діяльність організації або на яких впливає діяльність організації. Створення карти відбувається в 4 етапи:

- 1) ідентифікація – окреслення актуальних груп стейкхолдерів, організацій, активістів;
  - 2) аналіз – дослідження інтересів, поглядів і діяльності;
  - 3) візуалізація – візуальна ілюстрація стейкхолдерів і їхнього зв'язку з істотними питаннями та цілями організації;
  - 4) пріоритезація – вибір ключових стейкхолдерів, які найкраще відповідали б істотним питанням, визначеним на попередньому етапі [24].
- Нижче ми пропонуємо розглянути карту стейкхолдерів для сучасного університету табл. 5.

Таблиця 5. Карта інтересів стейкхолдерів для університетів

Внутрішні стейкхолдери	
Студенти	Отримання якісної освіти, саморозвиток та сприятливі умови навчання.
Викладачі	Можливість підвищення кваліфікації, розвитку наукових інтересів. Матеріальне і технічне забезпечення, гарантії зайнятості.
Співробітники	Гідні умови праці, матеріальне забезпечення, гарантії зайнятості.
Зовнішні стейкхолдери	
Суспільство в цілому	Удосконалення майбутнього суспільства шляхом соціалізації студентів.
Батьки студентів	Відкриття перспектив для дітей, збереження їх фізичного і морального здоров'я.
Абітурієнти	Відкритість та доступність інформації, прозорість конкурсів
Підприємці	Підготовка спеціалістів високої кваліфікації
Місцеві громади	Збереження природи та розвиток соціальної інфраструктури.
Постачальники	Прозорість закупівель.

Джерело: розроблено авторами на основі проведеного дослідження.

Дана схема допоможе освітнім закладам зорієнтуватися на ключових інтересах заінтересованих осіб та спрямовувати свою діяльність на їх задоволення.

Таким чином, соціальна відповідальність університетів пов'язана насамперед з тією конструктивною роллю, які вони повинні відігравати в суспільстві. Саме університети повинні сформувати "learning society" в Укра-

їні. Водночас ця роль має бути співзвучною з тими великими завданнями, що ставлять перед собою всі сучасні університети з метою змінювати наш спільний глобальний світ на краще. Також сучасний університет повинен мати не лише глобальну, національну, але також локальну місію, виконуючи очевидно корисну роль для місцевої громади за місцем свого фізичного

розташування. Важливо, щоб будь-які освітні реформи спиралися на соціальне партнерство академічної громади, впливових політичних сил та суспільства.

Висновки. У ході проведеного дослідження було отримано такі результати.

1. Соціальна відповідальність університету має особливе значення, синергетичний вплив на суспільство. Сутність соціальної відповідальності університету виявляється у відповідальному виконанні ним функцій виробника високоякісних освітніх послуг, зразкового роботодавця, активного учасника соціальних відносин у суспільстві й місцевій громаді, чесного учасника економічних і політичних відносин з державою та ділового партнера. Соціально відповідальний університет поширює соціальну відповідальність у суспільстві як через свою прозору та етичну діяльність, високу якість навчання, так і через виховання відповідальності студентів та випускників.

2. Соціальна відповідальність університету має бути побудована на розумінні потреб суспільства. Якщо розглядати вищу освіту як ринковий товар, то на шляху глобалізації університетам слід забезпечити гідну конкурентоспроможність та подолання можливих бар'єрів для розвитку та поширення професійних знань, рівня культури, здоров'я та благополуччя суспільства. Слід формувати засади сталого розвитку та імплементувати соціально-відповідальну діяльність вже з студентських років.

3. Розглянувши приклади закордонних університетів, які використовують принципи сталого розвитку та корпоративної соціальної діяльності, можна сміливо говорити про те, що в цих університетах студенти та викладачі соціально захищені, а рейтинги університетів зростають. Це формує привабливість ВНЗ для абітурієнтів, благодійників, інвесторів, що розширює можливості для викладачів і студентів та забезпечує благополуччя всіх заінтересованих сторін та населення в цілому.

4. Проаналізувавши розвиток соціальної відповідальності серед вищих навчальних закладів України ми дійшли висновку, що дана сфера діяльності ще слабо розвинена, хоча не можна стверджувати, що вона взагалі не представлена. Основна відповідальність полягає у забезпеченні високої якості освітнього процесу. Основні напрями соціальної діяльності вітчизняних університетів співпадають зі світовими. Це благодійність, турбота про навколишнє середовище та проведення навчально-освітніх заходів для населення.

5. Для впровадження КСВ в освітньому закладі необхідно сформувати сильну команду, яка, перш за все, має провести наступні заходи: визначити конкретні цілі, досягнення яких забезпечить задоволення потреб громадськості в університеті; знайти доступні джерела для імплементції КСВ серед локальних, регіональних чи національних партнерів; дослідити найкращі приклади впровадження КСВ у освітніх закладах та розробити план їхньої адаптації у своєму університеті.

Список використаних джерел

1. The official web-site of the European Commission // [Electronic source]. – Mode of availability: http://ec.europa.eu/index_en.htm.
2. The official web-site of the World Business Council for Sustainable Development // [Electronic source]. – Mode of availability: <http://www.wbcsd.org/home.aspx>.
3. Керівництво із соціальної відповідальності (ISO 26 000), версія 4,2 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dssu.gov.ua>.
4. R. Seminar Topal CSR in Universities Around the World // Discussion Papers in Social Responsibility. – 2009. – № 0902. – P. 2-23. Mode of availability: <http://www.socialresponsibility.biz/discuss2.pdf>.
5. The official web-site of the University Of Chester // [Electronic source]. – Mode of availability: <http://www.chester.ac.uk>.
6. The official web-site of the University of Phoenix // [Electronic source]. – Mode of availability: <http://www.phoenix.edu>.
7. The official web-site of the University of Westminster // [Electronic source]. – Mode of availability: <http://www.westminster.ac.uk>.
8. The official web-site of the The University of Sheffield // [Electronic source]. – Mode of availability: <http://www.sheffield.ac.uk>.
9. Офіційний веб-портал КНУ імені Тараса Шевченка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua>.
10. Офіційний веб-портал Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/>
11. Офіційний веб-портал Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.kharkov.ua/>.
12. Офіційний веб-портал Національний університет "Києво-Могилянська академія" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukma.edu.ua>.
13. Офіційний веб-портал Національний медичний університет імені О.О. Богомольця // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmu.ua/>.
14. Офіційний веб-портал Національний університет "Львівська політехніка" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lp.edu.ua/>.
15. Офіційний веб-портал Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kneu.edu.ua/ua/>.
16. Офіційний веб-портал Київський національний торговельно-економічний університет // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.knteu.kiev.ua>.
17. Офіційний веб-портал Київський національний університет технологій та дизайну // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.knutd.com.ua/>.
18. Офіційний веб-портал Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.snu.edu.ua>.
19. Офіційний веб-портал Київський національний університет будівництва і архітектури // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.knuba.edu.ua/>.
20. Офіційний веб-портал Національна академія управління // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://new.nam.kiev.ua>.
21. Офіційний веб-портал Університет КРОК // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.krok.edu.ua/ua/>.
22. Офіційний веб-портал Центр міжнародних проектів НДІ прикладних інформаційних технологій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=49&id=2656>.
23. QS Topuniversities // [Electronic source]. – Mode of availability: <http://www.topuniversities.com/>.
24. Практики КСВ в Україні 2012/ під ред. Саприкіної М.А.: Центр "Розвиток КСВ", – К: 2012, 126 с.
25. Баюра Д.О. Соціальна відповідальність як інструмент удосконалення корпоративного управління в Україні // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – №27. – С. 204-210.
26. Гришнова О.А. Взаємозв'язок цінностей людини й цінностей організації в системі соціальної відповідальності // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2011. – №2 (2). – С. 110-117.
27. Ушакова Н.М. Соціальна відповідальність ВНЗ як суб'єкта ринку освітніх послуг. /Вчені записки. – К.: Університет "КРОК", випуск 32/2, том 1, 2012. 28. Ушакова Н.М. Проактивна позиція освіти в реалізації соціальної відповідальності // Вчені записки. – К.: Університет "КРОК". – Вип. 26. – Т 1. – 2011. – С.134-141.

Надійшла до редколегії 24.03.14

Е. Гришнова, д-р екон. наук, проф.,
С. Бех, економіст
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ УНИВЕРСИТЕТОВ УКРАИНЫ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

Обосновано сущность социальной ответственности университета. Исследованы основные направления социальной ответственной деятельности университетов в Украине и в западных странах. Осуществлена сравнительная оценка распространения социальной ответственности в деятельности отечественных университетов. Определены приоритетные направления развития социальной ответственности учебных заведений.

Ключевые слова: социальная ответственность университета, качество образования, оценка уровня внедрения КСО, карта интересов стейкхолдеров.

O. Grishnova, Doctor of Economics, Professor,
S. Bekh, economist
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL RESPONSIBILITY OF UKRAINIAN UNIVERSITIES: COMPARATIVE ANALYSIS AND MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

The paper encapsulates the essence of university social responsibility. The study explores basic directions of universities social responsible activities in Ukraine and in western countries. A comparative assessment is conducted as to distribution of social responsibility in national universities activities. The paper specifies priority areas of social responsibility education.

Keywords: university social responsibility, quality of education, the level of CSR implementation assessment, card of stakeholders' interest.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 158: 18-22

УДК 330.101

JEL B 410

А. Колот, д-р екон. наук, проф.
ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана", Київ

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

У статті обґрунтовано важливість використання міждисциплінарного підходу в економічних дослідженнях. Доведено, що міждисциплінарність у найширшому її розумінні – це тренд, проблема і завдання глобального характеру, яку актуалізує комплекс обставин, причин, які є багатоплановими, різновекторними і суперечливими. Визначено, що складовою методологічного, міждисциплінарного оновлення економічної науки має стати конструктивний синтез теоретичних досліджень у цій царині, який передбачає не просто міждисциплінарну кооперацію, а взаємозбагачення на методологічному рівні, формування системного, цілісного бачення економіки, проблем і суперечностей її розвитку.

Ключові слова: міждисциплінарний підхід, оновлення економічної науки, конструктивний синтез теоретичних досліджень, ускладнення економічно-соціальних проблем, цілісне осмислення економічних процесів.

Постановка проблеми. У період невизначеності, коли минуле себе вже вичерпало, а майбутнє нової економіки і світу, що глобалізується, залишається нечітким і непередбачуваним, як ніколи зростає роль фундаментальної науки, здатної продукувати новітні знання, пояснювати природу економічних явищ і процесів, які важко зрозуміти, керуючись логікою традиційного мислення. Це повною мірою стосується і пояснення, нового прочитання якщо не всіх, то більшості економічних процесів і явищ.

Реальність така, що на шляху нового прочитання, про яке йшлося раніше, зустрічається чимало перешкод, через які економічним наукам украй складно працювати на випередження, змінюватися самим і змінювати навколишній світ з урахуванням нових викликів. Неупереджений аналіз свідчить, що подолання кризи, в якій перебуває економічна наука (припускаємо, що не тільки вона), неможливе без зміни формату, збагачення методології досліджень, наповнення її інструментарієм *міждисциплінарного характеру*. Справді, методологічний арсенал, з яким наукові школи, що функціонують у царині економічних наук, увійшли в XXI століття, потребує оновлення, доповнення здобутками суміжних наукових шкіл – соціологічних, філософських, політологічних тощо.

Аналіз останніх досліджень. Явища і процеси, що перебувають за кадром міждисциплінарності, є достатньо складними, багатоплановими і різновекторними, а тому проблематично дати вичерпну характеристику цього феномена в одному, хоча й широкому форматі.

Для комплексної характеристики категорії міждисциплінарності її треба розглядати як мінімум з дев'яти позицій.

1. *Міждисциплінарність* – взаємопроникнення, взаємозбагачення підходів і методів різних наук (дисциплін)¹.

2. *Міждисциплінарність* – це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки за умови використання методів та інструментарію інших наук.

3. *Міждисциплінарність* у наукових дослідженнях економічного спрямування означає, з одного боку, перенесення соціально-економічних, управлінських методів, інструментарію за межі вивчення власне економіки, а з другого – взаємодію економістів з іншими науковцями, запозичення їхнього методичного і прикладного інструментарію.

4. *Міждисциплінарність* – це розширення міждисциплінарних зв'язків як протидіяти надмірному звуженню предмета, сфери наукових досліджень, проблематики економічних дисциплін.

5. *Міждисциплінарність* – це запозичення взаємопов'язаними науками методів, інструментарію, результатів дослідження, використання їхніх теоретичних схем, моделей, категорій, понять.

6. *Міждисциплінарність* – це намагання подолати експансію так званого *економічного імперіалізму* у більшості галузей економічної науки. Йдеться про невинуваті засилля в економічних науках методологічних засад і теоретичного інструментарію неокласики і мейнстріму і намагання збагатити економічні науки здобутками інших сучасних економічних, соціологічних, філософських теорій.

7. *Міждисциплінарність* – це не лише запозичення методів, інструментарію різних наук, а й інтеграція останніх у сенсі конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання.

8. *Міждисциплінарність* – це науково-педагогічна новація, що породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним у межах окремо взятої науки з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження.

9. *Міждисциплінарність* – у широкому, функціональному її розумінні – це синергія різних наук, що передбачає розвиток інтеграційних процесів, зростаючу взаємодію методів, інструментарію задля отримання нового наукового знання².

¹ Далі для стислості тексту під науками будемо розуміти як галузі економічної науки, так і навчальні економічні дисципліни, що викладаються в університеті.

² Слід наголосити на тому, що йдеться не про механічне запозичення, а про інтеграцію, конструювання нових парадигм, появу нових міждисциплінарних об'єктів і предметів дослідження.